

Zagar Szentesi Orsolya *

A ZÁGRÁBI EGYETEM HUNGAROLÓGIAI TANSZÉKE – A BOLOGNAI RENDSZER KEZDETI TAPASZTALATAINAK TÜKRÉBEN**

A horvátországi felsőoktatást irányító kormányzati szaktárca a kontinens többi államához, illetve a horvát felsőoktatási szférában uralkodó általános viszonyokhoz képest igen korán elkötelezte magát a bolognai rendszer bevezetése mellett, hiszen már a 2005/2006-os tanév az új rendszer jegyében, jobban mondva a bolognai folyamatok több formai elemének alkalmazásával indult. Számításba véve azt a körülményt, hogy az új rendszer bevezetése során felmerülő kérdések és problémák meglehetősen eltérőek lehetnek a felsőoktatás egyes tudományos-szakmai ágazataiban, illetve az egyes karok között, másrészt hogy ugyan ezek a kérdések nem függetleníthetők az adott felsőoktatási műhely (tanszék, intézet, kar) képzési hagyományaitól, ezért röviden bemutatom tanszékünket, rámutatok a képzési folyamat fontosabb helyi jellegzetességeire, valamint intézményünk működésének néhány olyan sajátosságára, amelyek kihatnak a bolognai folyamatok horvátországi értelmezéséből adódó lépések és célok megvalósulásának módjaira is.

A Zágrábi Egyetem Bölcsészettudományi Kara hétézret meghaladó hallgatói létszámával és közel nyolcszáz fős oktatói állományával Horvátország legjelentősebb egyetemi kara. Tanszékünket az 1993/94-es tanévben alapították, s ezzel nemcsak a térség, de bizonyára a világ egyik legfiatalabb felsőoktatási hungarológiai műhelye, ahol önálló szakmai alapokon működő, teljes szakos képzés folyik. Az első évfolyamot 1994 őszén indítottuk, az oktatás már akkor is a kétszakosság jegyében folyt. Ebben ezidáig nem történt változás a bolognai rendszerre való átállást követően sem – ami szakunk számára önmagában szerencsés körülmény, hiszen meggyőződésünk, hogy egyrészt végzett hallgatóink munkaerőpiaci kilátásaihoz, másrészt a hungarológia diszciplína horvátországi perspektívájához (a horvát tudo-

---

* Zagar Szentesi Orsolya, tanszékvezető, Zágrábi Egyetem, ozagar@ffzg.hr

** A 2007. aug. 21–22-i lektori konferencián elhangzott előadás írásos változata.

mányosságban való adekvát mértékű „terítődéséhez”) továbbra is csak a kétszakosság (vagy annak valamilyen formája) nyújtja a legmegfelelőbb kereteket.¹

Szakunkon évente mintegy 25–30 elsőéves kezdi meg tanulmányait, s a lemorzsolódási arányokat is figyelembe véve évente átlagosan 90–100 hivatalosan beiratkozott hungarológia szakos hallgatója van karunknak. Körülbelül kétharmadukkal rendszeres napi kapcsolatban vagyunk, hiszen ők többnyire aktív óralátogatók, míg másik részük az ún. abszolvensi időszakát tölti.² Megjegyzendő továbbá, hogy 2000 és 2007 első féléve között karunkon mintegy 70 hungarológus-szakpárú diplomát adtak ki, azaz évente átlagosan tíz hungarológusi képesítéssel rendelkező fiatal diplomás kerül ki intézményünkéből. Ez az arány nem mondható rossznak, ha figyelembe vesszük, hogy a hungarológia tudományágának a huszadik századi horvát humántudományosságban szinte nem akadt autentikus és rendszeres művelője, sem pedig intézményes kutatási-oktatási színhelye,³ illetve azt a jelenséget, hogy (részben az előbbieket következményeként is) a mai horvát közgondolkodásban a magyarságról alkotott kép a számos kultúrtörténeti összefonódás ellenére indokolatlanul árnyalatlan és kiépiletlen, ráadásul sok tekintetben elavult, így feltétlenül újraértelmezésre szoruló sztereotípiákon alapszik.

¹ Megjegyzendő, hogy az írás születésének idején (2007 szeptembere) a Zágrábi Egyetem Bölcsészettudományi Kara oktatásszervezési szempontból az utóbbi évtizedek egyik legkritikusabb évkezdésnek néz elébe – a 2007–08-as tanév szakos órarendjeinek összeállítása kapcsán előállt tetemes bonyadalmak oka éppen a hagyományos értelemben továbbfolytatott kétszakosság, pontosabban az, hogy két egyenlő „súlyú”, hetente 15-15 tantermi órát előírányzó szak esetében immár ellehetetlenült a szakos órarendek óráutközésmentes kialakítása valamennyi szak tantárgystruktúráját figyelembe véve. A 2007/08-as tanév egyik legégetőbb kari feladata ennek a problémának az enyhítése lesz – a kétszakosság jelenlegi kereteinek lényeges módosításával.

² A horvát, illetve részben a volt jugoszláviai felsőoktatás hagyományai szerint ebben az időszakban a hallgatók az előző évfolyamokra való beiratkozáshoz nem feltételként előírt tanegységeikből vizsgáznak, és ezzel párhuzamosan vagy ezt követően szakdolgozatukat írják – ebből fakadóan tehát az abszolvenssekkkel sokszor szintén számottevő egyéni mentori, illetve konzultációs tevékenységet is kell folytatniuk az egyes oktatóknak.

³ A Zágrábi Egyetemen 1880-ban nyílt magyar nyelvi lektorátus, mely 12 évvel később tanszékké nőtte ki magát, s ennek keretében kisebb-nagyobb szervezeti változtatásokkal 1923-ig folyt magyar filológiai jellegű oktatás a karunkon. Ezután éles cezúra állt be, s mintegy fél évszázadon át még a magyar nyelv oktatása sem volt megoldott a Zágrábi Egyetemen. Szerződéses lektori oktatóhelyként működő magyar nyelvi lektorátus is csak a hatvanas évek végén szerveződött karunkon, a szóbanforgó – s a magyar állam által fenntartott – lektori hely szakunk megalapításával a tanszék oktatói struktúrájának része lett.

(Bővebben a tanszék történetéről és az előzményekről: Jauk-Pinhak, Milka 2002. Hungarológia szak a Zágrábi Egyetemen. In: Milka Jauk-Pinhak–Kiss Gy. Csaba–Nyomárkay István (ured.): *Croato-hungarica. Uz 900 godina hrvatsko-mađarskih povijesnih veza. A horvát–magyar történelmi kapcsolatok 900 éve alkalmából*. Katedra za hungarologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Matica hrvatska, Zagreb. 11–15.)

Az állandó foglalkoztatásban álló oktatói állomány a szükséges oktatási, kutatási feladatok volumenéhez és összetettségéhez képest erősen alulszabott. Jelenleg két főállású, állandó munkaviszonyú foglalkoztatottja van tanszékünknek, egyikük lektori, másikuk docensi állást tölt be, tevékenységüket három magyarországi vendégoktató (mindhármukat a Balassi Intézet szerződötteti államközi szerződés alapján) és két – szintén Magyarországról rendszeresen lejáró – külsős kolléga munkája egészíti ki. Öröndetes újdonság, hogy tanszéki oktatóink köre szeptember elejétől, azaz néhány napon belül egy főállású tanársegéddel gyarapszik, ami nem csak az oktatási feladatok optimálisabb megosztását eredményezi már az ősztől, hanem a fiatal kolléga a tantermi oktatáson kívül eső egyéb tanszéki szervezési, adminisztrációs, illetve kommunikációs tevékenységekbe is be fog kapcsolódni. Itt kell megjegyezni, hogy az ilyen jellegű feladatok aránya, volumene éppen a bolognai rendszerre való átállással ugrásszerűen megnőtt az előző időszak gyakorlatához képest, s ezt karunk legtöbb alintézménye (tanszéke) esetében nem kísérte a szervezeti egységek humán erőforrásainak kellő mértékű gyarapodása. Célunk az, hogy a jövőben tovább próbáljuk erősíteni a helyi foglalkoztatású munkatársak állományát, amely legalább még egy (helyi finanszírozású) minősített oktatói állás-hely megnyitásának a szükségességét veti fel – nem lemondva ezzel, természetesen, a vendégprofesszorok alkalmazásának eddigi hatékonyan működő (és továbbra sem nélkülözhető) gyakorlatáról.

Képzési struktúránk és oktatási programunk lényeges specifikuma a határközeli (zömmel a helyi magyar kisebbségek felé nyitó és annak értelmiségi utánpótlására koncentráló) hungarológiai műhelyek viszonylatában, hogy a magyar kultúrkánon értékeit műhelyünk elsősorban a többségi nemzet tudományossága és kultúrszférája felé közvetíti. Ennek a képzési koncepciónak természetes folyamánya, hogy hallgatóink zömmel nem magyar ajkúak, sőt – legjobb estében is csupán igen szerény magyar nyelvi és kultúraismerettel kezdik meg szakos tanulmányaikat, így nyelvgyakorlati óráinkon magyar mint idegen nyelv tanítása folyik. Ez az óratípus mennyiségileg is kardinális részét képezi programunknak.⁴

Egy másik lényeges meghatározója tanszéki munkánknek az a körülmény is, hogy Horvátországban (mely a mintegy nyolc évszázados közös államiság hagyományán át szervesen kötődik a magyar kultúrközeghez) a magyar állam nem tart fenn kultúrintézetet, így gyakorlatilag tanszékünk az egyetlen olyan horvátországi alintézmény, ahol szisztematikusan foglalkoznak a magyar kultúrörökség tanulmányozásával és közvetítésével, s ez a pozíció elvben arra is kötelezi munkatársainkat,

---

⁴ A hat féléves BA-képzési szakaszban összesen 660 tanórányi magyar nyelvi képzésben részesülnek a hallgatóink, amely hozzávetőlegesen (adekvát egyéni motiváltsággal és erőbefektetéssel) a KER-skála szerinti B2-es tudásszint eléréséhez segítheti hozzá a hallgatót. A nyelvgyakorlatok említett összóramennyisége nagyjából a felét teszik ki a BA-képzési szakasz teljes kurzuskínálatában definiált (előadásokat és szemináriumokat is magába foglaló) kötelező összóraszámnak.

hogya a kötelező oktatási és kutatási feladatokon túlmenően egyfajta kultúrmissziós tevékenységet is felvállaljanak, sokszor nem kizárólag csak a maguk tudományterületéhez kapcsolódóan.

Műhelyünk tudományos előmeneteléről szólva címszavakban említenék meg egy-egy tanszéki kiadványt, illetve eseményt, melyeknek szervezői vagy társszervezői voltunk az elmúlt tizenhárom év során. 1999-ben és 2004-ben⁵ egy-egy tudományos szimpóziumnak voltunk a házigazdái, 2003-ban pedig társszervezői voltunk⁶ egy Rijekában rendezett tudományos tanácskozásnak. 2002-ben a magyar–horvát államisági kapcsolatok kezdetének kilencszázadik évfordulójára szaklektorált tanulmánykötetet jelentetett meg tanszékünk, melyben horvát–magyar kapcsolattörténeti publikációk olvashatók számos humán-, illetve társadalomtudományi témában. Műhelyünk tudományos előmenetele szempontjából az elmúlt tanév is jelentősnek mondható: 2007 elején sikeresen akkreditáltatott tanszékünk első önálló, állami finanszírozású kutatási projektje (kontrasztív–leíró nyelvészeti témában), mely által immár szervezetileg (és nem csak munkatársaink egyéni kutatásai révén) is jelen vagyunk a horvát tudományosság belső hálózatában.⁷

Mindezek fényében úgy érzem, hogy tanszékünk, karunk hasonló típusú szakjaival összevetve tipikusnak mondható – és valljuk be, korántsem eszményi – feltételekkel startolt a bolognai rendszer alkalmazásában, azaz a legtöbb szaknak hasonló típusú és volumenű problémákkal kell szembenéznie.

---

⁵ Tanszékünk 2004-ben ünnepelte fennállásának tizedik évfordulóját. Ez alkalomból került sor a rangos magyarországi és helyi kollégákat egybefogó, kétnapos rendezvényre, melynek résztvevői a magyar–horvát kultúrkapcsolatok történetének releváns témáiról, valamint a kontaktológiai kutatások aktuális állásáról és a további feladatokról cseréltek eszmét.

⁶ Az ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszékével és a Rijekai Egyetem Bölcsészettudományi Karának Kroatisztika Tanszékével közösen szervezett szimpózium résztvevői a kétnapos találkozón Fiume és a magyar kultúra kapcsolatát tekintették át, melynek anyagát külön tanulmánykötet adja közre. (Kiss Gy. Csaba–Ladányi István (szerk.) 2004. *Fiume és a magyar kultúra*. ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék, Kortárs Kiadó).

⁷ A tárcaminisztérium által finanszírozott, és adott szakmai-személyi feltételekhez kötött állami kutatási projekt megléte egy felsőoktatási alintézmény esetében elsősorban nem is annyira a kutatásra fordítható összegek szempontjából jelentős (hiszen a finanszírozás mértéke számos projekt esetében olyan szerény, hogy csak az alapvető kiadásokat fedezi), hanem sokkal inkább annak okán, hogy egyfajta intézményes keretet nyújt egyes tanszékhez kapcsolódó szakmai programok és bizonyos fejlesztési elképzelések megvalósításához. Az egyik legnagyobb horderejű ide tartozó jelenség, hogy az utóbbi egy évtizedben fiatal oktatót, tanársegédet is csak az említett típusú állami finanszírozású projekt keretében lehetett felvenni az egyes tanszékekre – ezért például műhelyünk számára is kulcsfontosságú volt egy ilyen projekt beindítása. A kutatási projekt megléte ilyen módon tehát egyenesen kihat az oktatás szervezhetőségére és minőségére is.

A bolognai folyamatok alkalmazásának kezdeti tapasztalatairól szólva kiindulópontként feltétlenül megemlítendő a horvátországi felsőoktatás résztvevőinek (oktatóknak és hallgatóknak) azon szinte teljesen egyöntetű meggyőződése, hogy a szándékolt reformok horderejéhez és nagyságrendjéhez képest az egyes alintézmények rendkívül rövid időt kaptak a reformlépések konkrét kidolgozásához, illetve az új szakos programok, a kétlépcsős képzési szerkezet kialakításához, és hogy ezzel párhuzamosan – valójában nem meglepő módon – elmaradt az oktatási környezet komplettebb, átfogó felkészítése a bolognai rendszerre való átállásra. A tanszéki oktatási feladatok ellátását leginkább befolyásoló hiányosságok négy főbb területen jelentkeznek – ezek mentén szeretném most röviden vázolni, milyen tapasztalatokhoz segített bennünket hozzá az új rendszer alkalmazásának első két éve.

Az egyik legégetőbb gond az oktatási infrastruktúra – már a bolognai reformok előtt is igen sürgető – fejlesztésének elmaradása. Az adekvát oktatói helyiségek hiánya eddig is jelentős problémája volt tanszékünknek, a bolognai rendszer előírnyozta fokozott oktatásminőségi normáknak (kis létszámú szemináriumi csoportok, a hallgatókkal való individualizált/konzultatív foglalkozási formák fokozott előtérbe kerülése, óraütközések maximális kiküszöbölése stb.) azonban végképp nehéz eleget tennünk komolyabb kari ingatlanfejlesztés nélkül. Ez a probléma begyűrűzik az eddig e téren jobb adottságokkal rendelkező szakokra is. Újabb oktatói és oktatási helyiségek kialakítására azonban csak nagyon lassan előrehaladó kísérletek vannak, így rövid távon sajnos nem remélhető a helyzet lényeges javulása. Ennek egyik következményeként például időben rendkívül széthúzódozó, zsúfolt és újabban késő esti – sőt, szombati - órákat is eredményező szakos órabeosztások jegyében dolgozunk, sokszor valójában tehát arról van szó, hogy az egyik oktatásminőségi norma betartásával menthetetlenül „aláássuk” valamelyik másikat.

Az oktatói állománynak a bolognai rendszer életbelépésével szintén rendkívül szükségessé váló fejlesztése terén ún. „reform-álláshelyek” megnyitásával deklaratív szinten ugyan tett lépéseket a tárca, karunk gyakorlatában azonban ezzel is csak kevés tanszék esetében sikerült ténylegesen új személyeket beemelni a szakokon folyó munkába (tanársegédi álláshelyünk küszöbön álló betöltésével e tekintetben tulajdonképpen szerencsésnek mondhatjuk magunkat). A megnövekedett számú tanórák megtartására a nagyobb hagyománnyal rendelkező szakoknál lehet külsős oktatókat mozgósítani, a „kis szakok” esetében azonban korántsem egyszerű feladat megfelelően képzett külsős munkatársat találni. Az új rendszer alkalmazásával ráadásul nem csak a tanórák száma növekedett meg, hanem a tantermen kívüli, de az oktatáshoz szorosan kapcsolódó szervezési és kommunikációs tevékenységek volumene is, amelyekre csak a tanszéki élet mindennapjaiban folyamatosan jelenlévő munkatársakat lehet bevonni.

A bolognai rendszer horvátországi implementálásának egyik nagyon lényeges sajátossága, hogy véleményünk szerint nem történt meg igazán a felsőoktatás résztvevőinek a „ráhangolása” az új rendszerre. A reformok céljainak és várt eredményeinek előzetes, szisztematikus kommunikálása és a „felhasználók” pozitív at-

titűdjének kialakítása részben bizonyára az átállásra szánt idő irreális rövidege miatt sem kapott elegendő hangsúlyt, márpedig egy erősen hagyományorientált közösségben, mint amilyen a horvátországi, enélkül nehéz komolyabb elkötelezettséget kiváltani az emberekből a reformok iránt. Végsősoron nem csodálható, ha a bolognai reformcsomag bevezetésének híre kezdetben nem kevés bizalmatlanságot váltott ki a felsőoktatásban dolgozók szélesebb körében. A kétlépcsősé vált képzési rendszer és a rugalmasabb tantárgystruktúra létjogosultságát vitatók köre még ma sem mondható jelentéktelennek. Figyelemreméltó jelenség – legalábbis tapasztalataink alapján úgy tűnik -, hogy a „másik oldal”, vagyis a hallgatók jelentős része szintén nem áll teljesen készen a bolognai koncepció jegyében való tanulásra – azaz a napi rendszerességű, folyamatos munkára, a gyakoribb évközi tudásellenőrzésekre, és ezzel párhuzamosan az egyes tanegységek szemeszternyi adagokban való teljesítésére. Mindezt feltehetőleg a horvátországi, illetve a volt jugoszláviai felsőoktatás eddigi hagyománya által kialakított, kampányszerű, igazán csak a vizsgaidőszak közeledtével aktiválódó tanulási stratégia is sokban okolható, illetve az, hogy a régi rendszer tantárgykoncepciója a szemeszternél sokszor jóval nagyobb, akár másfél-két tanévet átfogó vizsgaegységeket is magába foglalt. A fiatalokban (és a közfelfogásban) így kialakult egyetemi „tanulásfogalom” átalakuláshoz két bolognai esztendő valószínűleg nem elég.

A bolognai folyamat célkitűzéseinek előbbiekben említett csekély kommunikáltsága, a tanszékek és az oktatók rendszeresebb felkészítésének elmaradása miatt karunk számos szakja esetében nem történt igazán mélyreható szerkezetátalakítás a képzési programokban, amelyet az oktatásüggyel foglalkozó horvát médiák a hiányos infrastruktúra mellett a rendszer egyik legkomolyabb, koncepcionális hiányosságaként bírálnak. Karunk esetében mindez abban tükröződik, hogy néhány szak eleve a 4+1-es képzési struktúrát választotta (meglevő 8 féléves kurzuskínálatát szerény mértékű módosítással kiegészítette még két szemeszternyi pluszképzéssel), a szakok nagyobbik hányada pedig ugyan formálisan 3+2-es struktúrájúvá alakult, de lényeges, koncepcióbeli elkülönülés nincsen a két képzési szakasz között, sőt egyes hagyományosabb, nagyobb múltú szakok egyfajta presztízsféltésből hallgatólagosan továbbra is csak a tízféléves képzés létjogosultságát ismerik el. Nem mondhatók egységesnek karunk egyes szakjai abban a tekintetben sem, mennyire sikerült rugalmasabbá tenniük a szakos tanegységlista egyes tantárgyainak időzítését (biztosítva ezzel a folyamatos előrehaladást), illetve hogy milyen struktúrában tudnak választható tanegységeket kínálni, s ezzel némileg személyre szabhatóbbá, a hallgató által bizonyos mértékben egyénileg is alakíthatóvá tenni a képzés szerkezetét.

Mindezt egybevetve elmondhatjuk, hogy a bolognai rendszer alkalmazásának kezdeti szakaszán komoly erőfeszítésekkel, de viszonylag zökkenőmentesen túljutottunk – mivel azonban néhány kardinális kérdésben (pl. kétszakosság mikéntje, a mesterképzésre való átmenet részletei) csak ezután kényszerül majd döntéshozatalra a szaktárca és a Zágrábi Egyetem vezetősége (beleértve karunkét is), a jelen helyzet közel sem tekinthető véglegesnek és megnyugtatóan lezárttnak. Ezért min-

denképpen úgy gondolom, hogy érdemes lesz fokozottan odafigyelnünk a világ különböző tájain, de főleg a környező országokban működő hungarológiai műhelyek bolognai rendszerrel kapcsolatos helyi tapasztalataira és megoldásaira, hiszen ezek egyes elemei a bolognai rendszer sajátos „horvát verziójának” nem könnyen prognosztizálható jövőbeli alakulásával adott esetben alkalmazhatóak lehetnek tanszékünk jelenlegi pozíciójának megtartásában, illetve további erősítésében.